AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

FILMOVÁ A TELEVIZNÍ FAKULTA

Filmové, televizní a fotografické umění a nová média

Dokumentární tvorba

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Výměna manželek: Anatomie reality show

Martin Imrich

Vedoucí práce: Mgr. Petr Kubica
Oponent práce: MgA. Lucie Králová
Datum obhajoby: 9. 9. 2021
Přidělovaný akademický titul: BcA.

Praha, 2021

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

FILM AND TV SCHOOL

Film, Television, Photography, and New Media

Documentary Film

BACHELOR'S THESIS

Czech Wife Swap: Anatomy of Reality TV

Martin Imrich

Thesis advisor: Mgr. Petr Kubica
Examiner: MgA. Lucie Králová
Date of thesis defense: 9. 9. 2021
Academic title granted: BcA.

Prague, 2021

P r o h l á š e n í

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

Výměna manželek: Anatomie reality show

vypracoval(a) samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne ..... Podpis .....

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Evidenční list

Uživatel stvrzuje svým podpisem, že tuto práci použil pouze ke studijním účelům a prohlašuje, že jí vždy řádně uvede mezi použitými prameny.

Jméno	Instituce	Datum	Podpis

Poděkování

Tímto děkuji vedoucímu práce Petrovi Kubicovi za cenné poznámky v průběhu psaní této bakalářské práce.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá nejdéle vysílanou českou reality show Výměna manželek. Metodou hloubkového rozhovoru s kreativní producentkou pořadu autor práce dokumentuje jednotlivé fáze vzniku pořadu, přístup tvůrců k interpretaci reality a etickým otázkám v dílčích fázích. Součástí práce je též analýza diváckých reakcí a esej autora, ve které popisuje svůj vlastní úhel pohledu na tento kontroverzní pořad.

This bachelor thesis deals with czech longest broadcasted reality show Wife Swap. Using a method of interview with crew, the author of this thesis documents partial phases of production, crew´s approach to interpretation of reality and their ethical boundaries. Thesis also include an analysis of audience reactions and an author´s essay, in which he describes his own point of view on this controversial show.

Obsah

Úvod....8
1. Co je to Výměna manželek?....10
2. Předprodukce....14
3. Natáčení....18
4. Postprodukce....23
5. Propagace a bulvár....26
6. Vysílání a divák....29
7. Výměna manželek jako sociální sonda....33
Závěr....37
Použitá literatura a zdroje....38

Úvod

V této teoretické bakalářské práci se hodlám zabývat nejdéle vysílanou českou reality show Výměna manželek, kterou sleduji snad již od samotného začátku, od roku 2005. Když se mě občas někdo ptal, na jaké téma chci bakalářskou práci psát, a já jim odpověděl, většinou jsem se setkal s reakcemi jako: „Sranda. To si určitě přečtu," nebo „Ty se vysmíváš lidem? Víš, že jim to ubližuje? Proč se něčím takovým chceš zabývat?"

V posledních letech se začala veřejně objevovat kritika pořadu, a to zejména od socioložky médií Ireny Reifové, která pro svůj výzkum čerpala zejména z analýz odvysílaných epizod a hloubkových rozhovorů s účastníky pořadu. Závěry výzkumu zatím nebyly veřejně publikovány, jediné výstupy, o které se lze opřít, jsou ty z médií. Pořad je podle Reifové problematický hlavně proto, že "zostuzuje chudé", a to zejména díky filmové řeči.

Motivace pro napsání takové práce byla tedy hlavně ta podrobně prozkoumat tento kontroverzní fenomén, který sleduji od samého začátku, a vyrovnat se s ním a třeba i změnit svůj pohled na něj.

Vzhledem k mému praktickému zaměření studia a faktu, že tvůrci zůstali Irenou Reifovou (pro její výzkum) neoslovení, jsem se rozhodl popsat jednotlivé fáze výroby tohoto pořadu a skrze ně popsat etické postoje tvůrců k natáčení a protagonistům. Čerpal jsem zejména z rozhovoru s kreativní producentkou a režisérkou Janou Rezkovou a jednou další režisérkou, která však z důvodu (stále častější) kritiky pořadu chtěla zůstat v anonymitě. Jiní, další tvůrci s rozhovorem ze stejného důvodu nesouhlasili vůbec.

Během psaní práce jsem si také uvědomil to, že by byla bohatější a podrobnější, zahrnul-li bych do ní také rozhovory s protagonisty. Taková ambice by si ovšem vyžadovala dostatečně barvitý vzorek, byla by logisticky náročná a v neposlední řadě by přesahovala možnosti a rozsah této práce.

V první kapitole *Co je to Výměna manželek?* se zabývám základními fakty ohledně pořadu, jako je historie a důvody vzniku žánru, co ovlivnilo jeho podobu a postupy, kde

formát *Wife Swap* vzniknul a jak se liší od české "verze pořadu"; zkrátka v ní popisuji veškeré základní předpoklady pro porozumění dalších kapitol.

Z rozhovorů s tvůrci čerpám zejména v kapitolách týkajících se fází výroby (*Předprodukce*; *Natáčení*; *Posprodukce*), přičemž mimo postupy v nich popisuji také etické postoje tvůrců.

V kapitole *Propagace a bulvár* jsem se zaměřil na jeden z nejproblematičtějších aspektů Výměny manželek a v kapitole *Vysílání a divák* jsem se zabýval analýzou různých diváckých reakcí a snažil se vyložit jejich důvody.

Závěrečná kapitola *Výměna manželek jako sociální sonda* je esejí popisující moji letitou diváckou zkušenost a fascinaci pořadem. Nabízím v ní svůj vlastní úhel pohledu na pořad a popisuji v něm důvody, proč je podle mě hlavně přínosný a proč je důležité se jím zabývat.

Cílem této práce je tedy nalézt odpověď na jednoduchou otázku, je-li Výměna manželek problematickou zábavou, nebo něčím víc. A nakolik odpověď na tuto otázku ovlivňují tvůrci pořadu a nakolik záleží na "oku" diváka.

1. Co je to Výměna manželek?

Formát pořadu původně pochází z Velké Británie. Stojí za ním televizní producent Stephen Lambert, taktéž autor několika dalších a úspěšných “reality show" jako *The Secret Millionaire, Undercover Boss* (v Čechách uvedla TV Nova pod názvem *Utajený šéf)* nebo *Faking It!.* Britská (originální) *Wife Swap* byla na televizní stanici Channel 4 vysílaná v rozmezí let 2003-2009. Krátce se na obrazovky vrátila v roce 2017 s tzv. *Brexit Special,* kde byly zaměněny rodiny opačného názoru na setrvání Velké Británie v Evropské unii.

Formát byl vysílaný celkem v 21 zemích po celém světě např. v Austrálii, Brazílii, Chile, Francii, Německu, Indii, Izraeli, Rusku, USA, na Slovensku a samozřejmě v Čechách, přičemž zde je vysílaný od roku 2005 až dodnes. Česká Výměna manželek je nejdéle vysílanou "verzí" tohoto pořadu.

V Británii tvůrci s Výměnou experimentovali daleko více než u nás, kde je formát pořadu velmi pevný. V druhé sérii Wife Swap například došlo k paradoxu, kdy byli místo manželek vyměněni manželé. Pořad se vysílal ještě v různých dalších obměnách, kdy si rodiny měnily své dovolené atp.

Úplně prvním a nejjednodušším důkazem popularity Výměny manželek by byla vysoká sledovanost. Například v roce 2021 vedl ve středečních večerech coby nejsledovanější pořad v hlavním vysílacím čase celkem 7x ze 16ti odvysílaných epizod: 6. 1. (931 000 diváků), 13. 1. (1 016 000 diváků), 20. 1. (1 050 000 diváků), 27. 1. (925 000 diváků), 24. 2. (947 000 diváků), 3. 3. (873 000 diváků), 24. 3. (1 086 000 diváků). Celkem 8x pak show skončila na druhém místě za *Hříšnými lidmi Města pražského* a *Panoptikem Města pražského (ČT1),* 10. 3. pak Výměna manželek skončila dokonce až na třetím místě za dokumentárním snímkem *V síti (ČT 1)* na prvním a seriálem *Sestřičky* (TV Prima) na druhém místě. Nejsledovanější epizodou sezóny pak byla ta, ve které účinkoval Matěj Stropnický – 24.3. s 1 086 000 diváky. (viz. www.mediaguru.cz)

Co to tedy je, ta Výměna manželek? Definice pořadu na portálu Voyo.cz, zní velmi jednoduše:

„Zajímavé příběhy plné emočních chvil českých hospodyněk, které si na deset dní vymění domovy, manžely a děti." (Výměna manželek | Televizní pořady online – Voyo. Voyo [online]. Copyright © 2021 Voyo [cit. 02.08.2021]. Dostupné z: https://voyo.nova.cz/porady/23-vymena-manzelek)

Definice kreativní producentky (a také režisérky) Jany Rezkové tu oficiální nijak nerozšiřuje:

„Žena si na deset dní zkusí život v jiné rodině. Nic jiného na tom není. Dřív jsme to tak definovali. Takhle je to dokonce i v castingové výzvě: Jestli si chcete zkusit život v jiné rodině, tak se přihlašte. A myslím, že to je plně obsah toho projektu."

Na takto strohých definicích, by se jen těžko dalo najít něco, z čeho by se dalo usuzovat, že jde o velmi kontroverzní a diskutabilní pořad. Lze z nich spíše usuzovat, že Výměna manželek nijak nevybočuje z řady televizních pořadů tohoto žánru.

Pojmem *reality show* či *reality TV* se rozumí "neskriptovaný" pořad, v němž vystupují skuteční lidé, ovšem už v jeho genezi je obsažený důležitý aspekt, kterým se tento žánr vyznačuje.

Reality TV se vyvinula v Americe a v zemích západní Evropy z potřeby rychle reagovat na ekonomické problémy televizních stanic. Jejich produkce zaměřená na seriály, filmy atp. nebyla schopná konkurovat masivnímu zájmu o nejen filmový, ale zábavní průmysl obecně. (viz. HILL, Annette. Reality TV: Audiences and Popular Factual Television. 1. vyd. New York: Routledge, 2005.)

„Toto jsou tři hlavní prameny, které umožnily vývoj populární faktické televize, které se na jednu stranu dost liší, a na druhou překrývají; bulvární tisk, televizní dokumentární film a populární kultura." (HILL, Annette. Reality TV: Audiences and Popular Factual Television. 1. vyd. New York: Routledge, 2005, str. 15.)

Je tedy zjevné, že televizní pořady musí splňovat zejména jeden zásadní předpoklad: musí být zábavné. A to ne nutně pejorativně, ale spíše musí být jakýmkoliv způsobem "poutavé". Jak poznamenal Neil Postman:

„(Televize) Je totiž "uživatelsky vstřícná". Je až příliš snadné ji prostě vypnout." (POSTMAN, Neil. Ubavit se k smrti: veřejná komunikace ve věku zábavy. 2., opr. vyd. Praha: Mladá fronta, 2010, str. 141.)

Postman dále otázku "zábavy" problematizuje:

„Problém nespočívá v tom, že televize nabízí zábavná témata, nýbrž že jakékoliv téma převádí na zábavu, což je úplně jiná otázka." (POSTMAN, Neil. Ubavit se k smrti: veřejná komunikace ve věku zábavy. 2., opr. vyd. Praha: Mladá fronta, 2010, str.105.)

Totéž se týká také Výměny manželek. Jakkoliv je princip pořadu "dvě ženy si vymění rodiny, manžely a děti" zábavný, mnohdy se odehrává v tíživých a reálných kulisách, které díky omezené stopáži kulisami zůstávají.

„To, co sledujeme, je však médium, jež informaci předkládá v podobě, která ji trestuhodně zjednodušuje, zbavuje ji podstaty, historického rozměru a kontextu; výsledkem je informace v rouše zábavy." (POSTMAN, Neil. Ubavit se k smrti: veřejná komunikace ve věku zábavy. 2., opr. vyd. Praha: Mladá fronta, 2010, str. 162)

Jinými slovy: kdyby (hypoteticky) Výměna manželek umožňovala vnímat kontext a podstatu problému, kulisy by se staly tématem samotným a informativnost by převládla (a to jistě) na úkor "zábavy".

Ovšem tvůrci samotní v pořadu vidí hlavně jeho "informativní" přínos, nikoliv primárně jeho zábavný charakter:

„Já myslím, že to má velké rozměry, a přínosné. Osobně jsem se několikrát setkala s tím, že mi různí lidé říkali, že se na to dívali a uvědomili si, co mají doma. A to si myslím, že je úžasné. A proto to dělám. Myslím si, že velký význam to má i co se týče těch dětí. Protože jsme rozkryli spoustu problémů v rodinách, u kterých se pak psalo, že jsme hyeny, ale já si myslím, že je dobré ukázat, že někdo týrá své dítě, aby tam ta sociálka přišla. Sami jsme poslali podnět, stává se, že i ty vyměněné maminky pošlou podnět na sociálku. A myslím si, že to je v pořádku. Protože kdyby jsme tam nepřišli a nebyli jsme ty "hyeny", tak

by se na to nikdy nepřišlo. A to, že ty lidi si neuvědomují, do čeho se přihlásí ve chvíli, kdy mlátí doma dítě… tak to je mi líto. To jsme měli několikrát.“ (Kreativní producentka Jana Rezková)

Závěrem kapitoly bych shrnul základní předpoklady k dalšímu zkoumání: z podstaty žánru reality show a média televize vůbec lze i Výměnu manželek považovat spíše za "zábavnou" nežli za "informativní", ačkoliv tvůrci to vidí přesně naopak. Proč?

2. Předprodukce

Úplně prvním krokem v procesu je veřejná castingová výzva, na kterou zájemci odpovídají prostřednictvím emailu nebo dopisu. Castingové oddělení posléze přihlášeným rozešle dotazník k vyplnění. Počet přihlášených se velmi liší, ale většinou se pohybuje v řádu stovek, a z těch je třeba vybrat ty "nejzajímavější".

„Podle těch dotazníků vybíráme rodiny tak, aby byly různorodé, z různých částí republiky, a z těch uděláme užší výběr. Snažíme se vybírat ty zajímavé rodiny, abychom neměli pořád 2+kk v paneláku mladou maminku s dvěma dětmi, co se nudí na mateřské. To je prototyp lidí, kteří se nám hlásí, a těch je hodně, takže abychom ji neměli dvacetkrát; ta je pro nás zajímavá jednou nebo dvakrát za sezónu. Často nám nasazují "psí hlavu", že tam máme jenom sociálně slabší, ale ona to není pravda. Oni si vybírají jenom tyhle díly, a na těch nás kritizují, ale zdaleka to tak není. V poslední době se nám hlásí spíš střední třída. Teď máme spíš nedostatek těch sociálně slabších - v uvozovkách! - v porovnání, kolik se jich dřív hlásilo. Nesmírně se to proměnilo, ti lidi, co se hlásí."

Výjimečně tvůrci udělají casting na míru, a to z důvodu svého druhu "osvěty", týkající se (nejen) sexuálních menšin a známých osobností. Dříve epizoda s módním návrhářem Osmanym Laffitou a v poslední době například s Matějem Stropnickým a Danielem Krejčíkem:

„Ty jsme si vybrali cíleně. Před lety jsme poprvé dělali výměnu s gayema. Předtím jsme už dělali jednu s lesbama. To byl tzv. director casting. Byla jsem jim hodně vděčná za to, že do toho chtěli vůbec jít, protože si myslím, že je správné tyhle věci ukazovat, protože jsou to úplně normální lidi, že jsou fajn a o děti se postarají."

Jednotlivé obhlídky si režiséři po republice rozdělují podle krajů. Během nich vede režisér s přihlášenými rozsáhlý rozhovor a natáčí si byt i okolí, kde rodina žije. Primárně však tvůrce zajímá to, proč se účastníci do pořadu přihlásili. Důvody protagonistů jsou veskrze dvojí. Prvním je touha změnit zaběhlé stereotypy v rodině, vyřešit partnerské krize nebo dokázat sobě či partnerovi/partnerce, že výhrady, které sami k sobě mají, a z kterých pramení neshody a problémy, jsou marginální, nebo opravdu fatální. Zkrátka si

představují, že díky zkušenosti v jiném prostředí a v jiných zaběhlých pravidlech společného soužití naleznou novou perspektivu, jak se dívat na vlastní život. Druhým důvodem je finanční odměna za účinkování v pořadu.

„Dřív převažovaly osobní problémy nad financemi. Do té doby, co to bylo těch padesát tisíc, to bylo takhle. Od té doby, co jsme to zvýšili na sto tisíc, je to tak padesát na padesát."

Finanční motivace je samozřejmě to, co má největší vliv na častý výskyt "sociálně slabých" ve Výměně manželek. Mnohdy je sociální realita, s kterou se tvůrci na obhlídkách setkávají, takového rázu, že se i rozhodují rodinu do užšího výběru nezahrnout.

„To jsou případy, kdy už je to na nás moc. Sice mi to nikdo nevěří, ale ta skutečnost je daleko dramatičtější, než ta, co je vidět na obrazovce. Myslím ve způsobu života v tomto státě."

Během obhlídek mají protagonisté také šanci dohodnout se s tvůrci na tom, je-li nějaké téma, které nechtějí, aby se během natáčení exponovalo:

„Pokud se dohodneme hned na obhlídce, že je tu něco, o čem nechtějí respondenti mluvit, tak jsme to nikdy neporušili. Nikdy. A mohlo to být cokoliv. Samozřejmě, že když se to projeví během natáčení, tak už je to trochu horší, protože už to ví ta vyměněná manželka a těžko by se to, v uvozovkách, skrývalo. Ale někdy se nám povede z toho "vystříhat", když už je to moc."

Taková domluva, podle tvůrců, velmi záleží na vzájemné otevřenosti a důvěře. V posledních letech je údajně mnohdy velmi těžké takovou důvěru vybudovat. Tvůrci se často setkávají se situacemi, kdy se k nim protagonisté chovají s opovržením a zarputile zastávají postoj, že jim při natáčení nic o sobě neřeknou, že se zkrátka před kamerami nijak "neodhalí". Zpravidla jde o ty účastníky, které motivuje pouze finanční odměna. Nedokáží si představit, že během desetidenního natáčení mnohé věci nutně vyplují na povrch.

„Je pravda, že se za těch 16 let naši spoluobčané změnili a posunuli. Řešíme jiné problémy, než jsme řešili před těmi 15 lety, lidi jsou daleko agresivnější, než byli. To není o tom, že bychom takové vybírali, ale oni takoví jsou. Myslím si, že daleko víc se pije, lidi propadají sociálním sítím… Je to šílený průřez tou společností. Když vám ten pán na hradě říká: "Kunda sem, kunda tam," tak ty lidi se asi nebudou chovat líp. Když se tady veřejně krade za bílého dne, když se říká o novinářích to nejhorší… Oni k nám i tak přistupují. Dřív nás brali jako jakousi autoritu, ale teď jsme pro ně póvl. Kolikrát jsem se i ptala: "Tak proč jste se do toho hlásili?" Obrovsky se změnil přístup těch lidí. Ta agresivita je šílená, ale to i v rámci těch rodin."

Materiály z obhlídek si poté režiséři s kreativní producentkou společně prohlížejí a rozhodují o obsazení jednotlivých epizod. Jakou rodinu s kterou zkombinovat? Často je kontrast vytvořený už jen tím, že má-li jedna manželka jedno dítě, posílají ji do rodiny s třemi dětmi. (Obecně tvůrce zajímají rodiny s více dětmi, protože to není tak běžné.) Popsat však mechanismus a logiku výběru protagonistů a jejich kombinaci obecně nelze. Velkou roli v tom hraje vzorek přihlášených účastníků a "intuice", které tvůrci za šestnáct let natáčení nabyli.

Hovoříme-li ale o "dramaturgickém záměru" jedné sezóny, důležité je docílit různosti jednotlivých epizod, "aby to nebyla nuda." Nabízí se otázka, zda je možné výběrem protagonistů a jejich kombinací alespoň vytušit, či dokonce ovlivnit vyznění jednotlivých epizod.

„Vytušit možná z 50%. Ale můžu vám říct, že jsme tolikrát překvapení! Protože samozřejmě, že se ti lidé na těch obhlídkách dělají lepší, než jsou, a neřeknou vám všechny problémy. I když se jich ptáme, jestli je tu nějaký problém, který třeba nemáme zobrazovat. Ale samozřejmě, když nám to neřeknou dopředu a my to objevíme, tak to už je věc jiná. Ale pokud třeba jde o děti, s těmi se snažíme zacházet, co nejšetrněji to jde."

Závěrem kapitoly lze konstatovat toto: Výběr a kombinace rodin do jednotlivých epizod do jisté míry odvisí od "vzorku" přihlášených protagonistů. Velký důraz je kladený na "zajímavost" a "různost", a to proto, aby každá epizoda byla úplně jiná. Ačkoliv lze kombinacemi rodin ovlivňovat kontrasty (sociální a jiné), a je to dokonce žádoucí, stěží lze předvídat, jaké "vyznění" bude epizoda mít.

3. Natáčení

Natáčení pořadu začíná tzv. nultým dnem. Ačkoliv se Výměna manželek odehrává během deseti dnů, natáčecích dnů je jedenáct. Nultý den se natáčejí “vizitky”.
Krátký úvod, v němž se dozvíme veškeré základní informace o protagonistech. Řeknou nám svá jména, věk, práci (v příp. dětí na kterou školu chodí), ukazují, kde bydlí, a vysvětlí důvod(y), proč se do pořadu rozhodli přihlásit a co od účasti v něm očekávají.

Štáby jsou, jak je zjevné, dva, v každé rodině jeden, přičemž se skládají z režiséra, který je současně také kameramanem, jednoho technika a jednoho asistenta.

„Máme stálé režiséry. Občas jsme zkusili někoho nového a většinou to nezvládl. Tam je problém, že režisér je současně i kameraman, takže ten člověk musí umět i točit. Na tom hodně lidí zkrachovalo. Je to docela náročné, když deset dní, resp. jedenáct, máte tu kameru. Kameramana máme jenom na začátku, když se rodiny představují, a vlastně ještě na konec (Mezi osmi očima). Dohromady je nás režisérů šest až osm.”

V nultý den je také prostor pro natáčení různých ilustračních záběrů, jako projíždění aut krajinou či dronové záběry na dům a blízké okolí. Ty natáčí druhý kameraman. Poté, co je vyměněná manželka dopravena do druhé rodiny a vystoupí z auta, natáčí až do momentu opětovného shledání (*Mezi osmi očima*) jeden režisér-kameraman.

Natáčení na jednu kameru dost ovlivňuje nejen “neuhlazenost”, díky které pořad, podle tvůrců, působí více reálně. Tento fakt má také výrazný vliv na (ne)možnosti záběrování a "filmovou řeč", která je podle Ireny Reifové jeden z hlavních důvodů, proč je pořad problematický:

*„Pokud se zaměříme na zvolenou filmovou řeč, jako klíčová se ukazuje práce kamery, především velký detail coby nástroj inspekční, skandalizující optiky. Často sledujeme dlouhé série střihů, které mají velmi zblízka poukázat na to, jak je sledovaná domácnost zanedbaná: od nevyčištěného kočičího záchodu po špinavé ubrusy, přičemž následuje široký záběr, který tu „hrůzu“ odhalí vcelku. " (*O zostuzování chudých lidí. Irena Reifová zkoumá Výměnu manželek a další české reality show – Novinky.cz. *Novinky.cz – nejčtenější zprávy na českém internetu* [online]. Copyright © 2003 [cit. 31.07.2021].

Dostupné z: https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/o-zostuzovani-chudych-lidi-irena-reifova-zkouma-vymenu-manzelek-a-dalsi-ceske-reality-show-40345016)

„Já se za tím pořád snažím cítit, že to těm lidem pomáhá. A z osobní zkušenosti to taky vím. Paní profesorka by třeba nesouhlasila, ale já nemám důvod se obhajovat. Mně to přijde strašně směšné. Jednu chvíli jsem se hodně zasmála, když tam paní profesorka mluvila o nějakých detailech upracovaných rukou, abychom ty lidi ponížili. Kdyby alespoň trochu rozuměla filmařině, tak by věděla, že detaily se dělají proto, abychom mohli přejít do jiného širokého záběru. Točíme to na jednu kameru, a když je třeba nějaká výpověď moc dlouhá, tak samozřejmě během toho rozhovoru udělám detail, abych to mohla sestříhat. Já nemůžu nikomu říct, aby něco zopakoval nebo tak. Na ty "obyčejné lidi" tohle nefunguje... No, smála jsem se. A nebo, že tam máme široké záběry, abychom ukázali "něco". My tam máme široké záběry, protože točíme na jednu kameru a chceme tam ukázat celou situaci. Ale hrozně mě baví, že ta paní na nás chce dělat kariéru tímhle způsobem, místo aby se starala o to, co tam vidí. Tudíž aby řešila ty problémy, které se v těch českých rodinách dějí." (Jana Rezková)

Délka jednotlivých natáčecích dní se velmi liší. Někdy může trvat šest hodin, někdy od probuzení rodiny až do momentu, než jdou protagonisté spát. Natáčení není nijak režírované ve smyslu, že by probíhala komunikace s protagonisty ohledně toho, co se bude zrovna točit. Režisér-kameraman natáčí "vše, co se děje". Ve chvílích, kdy například náhradní manželka zůstane v bytě několik hodin sama, štáb odchází a vrací se až tehdy, kdy přichází děti ze školy nebo manžel z práce.

Jedinými "režírovanými" momenty jsou rozhovory s protagonisty, kteří ex post komentují jednotlivé mini-epizody, konflikty, události, které se staly. Často jsou témata či problémy odehrávající se na jedné straně komentovány na straně druhé. Oba štáby spolu pravidelně komunikují.

„Určitě, když se tam děje něco zajímavého, tak si kolegové zavolají a řeknou: „Zeptej se na tohle." Prostě když se děje něco nestandardního. Samozřejmě někdy ty situace vypadají, že jsou zrežírované, i když to tak není; ti lidi mají v tu chvíli potřebu se nám svěřit. Když tam jdou s nějakým problémem, dá se čekat, že ho s námi budou chtít probírat. Já osobně jsem natočila rozhovory, o kterých jsem věděla, že je tam nikdy

nedám. Když se mi nějaká žena svěří, že byla zneužívaná, tak bych to tam nikdy nedala, když jsem to slíbila. Nebo jsem položila kameru a vůbec jsem ji nezapla. To se určitě odehrálo." (Jana Rezková)

„Když nás požádají, abychom netočili, tak okamžitě samozřejmě vypínám kameru. My máme tu morální hranici docela ostrou, sami v sobě. Daleko ostřejší než ty lidi, které točíme. My si na rozdíl od nich uvědomujeme, že se to bude vysílat. My mnohdy ty lidi i chráníme, protože oni by na sebe řekli daleko víc, než by bylo vůbec zdrávo zveřejnit. To jak ve střižně, tak na place cenzurujeme. Snažíme se, aby jim to neubližovalo. To, že oni se přihlásí a ukáží světu, jak žijí, to je od nich velká odvaha. Ale hlavně chráníme ty děti." (Anonymní režisérka)

Extrémnost některých situací zřejmě neodvisí ani od toho, že by někteří protagonisté byli méně "uvědomělí" a ani toho, že by třeba na kamery zapomněli. Jejich chování (ať už k dětem, nebo ne) je spíše důsledek norem determinovaných prostředím a jejich výchovou. V epizodách tak nevidíme extrémní situace, které by jakkoliv souvisely např. se "zvráceným" hladem tvůrců po takových situacích. Jde o ostrý a logický střet dvou rozdílných světů, v kterých se považují za "normální" zcela odlišné věci. Ostrý střet, který je však možný právě díky tomu, jak je pořad koncipován.

„Rodiče mají necitlivý přístup. Ty situace tam jsou, ony nevzniknou tím, že tam přijede náhradní manželka. Ono se to tím ale často vyřeší. My se tváříme v České republice, že to neexistuje. Kolikrát je mi na place nepříjemně, když tam před vámi mlátí dítě a vy jim říkáte, ať to nedělají. Někteří lidé jsou na to hrdí. Mám zásadu, že když se to děje, tak chci od toho člověka, co to dělá, slyšet proč. Často je to o tom, že byl takhle vychovaný a neřeší, co si o tom kdo myslí." (Anonymní režisérka)

Je zjevné, že podobné situace nelze předvídat a ani se jim jakkoliv vyhnout. A samozřejmě, pokud se odehraje jakákoliv dramatická situace, je velmi těžké ji z epizody ve střižně vynechat. Na situace se "nabalují" další a další konflikty, konverzace, komentáře, které by bez té situace, od které se odvíjejí, nebyly funkční.

Neodehraje-li se nic, pravděpodobně se bude jednat o jednu z tzv. "normálních" epizod. Odehraje-li se ale něco dramatického, nebo dokonce extrémního, není už vyhnutí.

Observační metoda je tedy jakýmsi "prokletím" i "osvobozením" zároveň. A tvůrci právě tímto často argumentují. Nic neovlivňují a nic nemanipulují. Natáčí svéprávné a dospělé lidi, kteří se dobrovolně do pořadu přihlásili, a vše, co se děje, závisí na jejich vzájemné interakci. Tento argument tvůrců, kterým proklamují svoji nezúčastněnost a tedy neodpovědnost za to, co se před kamerou děje, je značně lichý. Jsou za to, co se před kamerou děje, odpovědní právě proto, že to natáčí.

Obecně však lze říct, že jakékoliv přiznané zásahy tvůrců do "reality před kamerou", jsou pro pořady tohoto typu nežádoucí, protože by mohly narušit "autenticitu":

„Jednotlivé a pozměněné faktické elementy "reality show" jsou vypůjčené z žánrů dokumentárních filmů, například z observačních dok. filmů, a slouží k tomu, aby do ´faktické populární televize´ dodaly více ´faktického´." (HILL, Annette. Reality TV: Audiences and Popular Factual Television. 1. vyd. New York: Routledge, 2005., str. 58.)

Ale přece tvůrci do "reality před kamerou" často zasahují, a to přesně tak, aby to neporušilo "autentičnost" a "faktičnost" pořadu. Takové momenty se v epizodách neobjevují, protože tam nepatří:

„Nehledě na to, že když je ta rodina na tom hodně blbě, my to tam teda nikdy neukazujeme, protože to tam nepatří, ale poslední den tam navozíme hračky pro děti a knížky. Vždycky o tom mluvím s nadsázkou, že kolik já jsem v životě koupila dětských zubních kartáčků. Kdysi jsme natáčeli s jednou rodinou, která bydlela v lese, a bylo to v zimě před vánoci a oni na tom byli tak blbě, že neměli čím topit. Tak jsem s nějakými lesníky poslední den domluvila, než jsme odjeli, aby jim tam odvezli dva kubíky dřeva, které jsem jim zaplatila."

A možná i tohle je přesně ten důvod, proč mohou tvůrci nabýt dojmu, že je pořad spíše přínosným. A on opravdu přínosný pro protagonisty je. Účastní-li se pořadu kvůli osobním/rodinným problémům, není pochyb o tom, že je díky pořadu můžou mnohdy vyřešit, a to už jakkoliv. Jdou-li do pořadu kvůli finanční odměně, dostanou ji. Ovšem i v tom je určitě podstatný "háček".

„Ačkoliv se dospělí musí rozhodnout, jestli se natáčení takového pořadu zúčastní, nebo ne, a musí tvůrcům dát souhlas k tomu, aby je natáčeli dvacet čtyři hodin denně, nemusí se nutně předem obávat, jak emocionálně náročná jejich zkušenost může být, nebo jak se budou po skončení natáčení a poté, co bude pořad odvysílán, cítit." (HILL, Annette. Reality TV: Audiences and Popular Factual Television. 1. vyd. New York: Routledge, 2005., str. 118)

4. Postprodukce

Množství natočeného materiálu se u každé epizody dost liší. Většinou se pohybuje v rozmezí 60-80ti hodin materiálu od každého režiséra, tedy v průměru 120-160 hodin hrubého materiálu. Pokud ale není “co točit”, tedy v případech, kdy je náhradní manželka v rodině celé dny sama, může se materiál pohybovat v rozmezí 30-35ti hodin.

Jednotlivé fáze a to, jak dlouho trvají, mi tvůrci sdělit odmítli, jelikož je to součást jejich léta budovaného know-how. Obecně však lze říct alespoň to, že postprodukce je obecně určitě delší, nežli samotné natáčení.

„Udělají se z toho dvě hodiny, pak hodina a půl, a tak se zkracuje, pak se na to musím podívat a řeknu, že se tam některé téma opakuje a je to zbytečné. Samozřejmě ten režisér musí vědět, jak se ta situace odvíjela, a to musí dodržovat. Snažíme se maximálně držet té pravdy, jak to proběhlo. My to vlastně musíme dodržovat, protože když se tam nakonec sejdou čtyři lidi a baví se o tom, co proběhlo (Mezi osmi očima)… tak by ten konec nefungoval."

Jak je zjevné, práce s materiálem je do značné míry omezená. V takto pevně sevřeném formátu, který má svá pravidla a mechanismy, od kterých se odvíjí nejen výsledný produkt, ale všechny fáze výroby, platí opět to stejné pravidlo: vybrat to nejzajímavější/nejzásadnější.

Ve střižně se musí dodržovat chronologie, v které byl materiál natočený, aby se nenarušila návaznost jednotlivých scén a kontextů, které se dále objevují v dalších situacích a dialozích. Přirozeně se občas dá použít výpověď z jiného dne k situaci, která se odehrála jindy a jinde. Různá nařčení z jakékoliv manipulace tvůrci striktně popírají:

„Každý ten díl je úplně jiný. Některé jsou zábavné, některé jsou masakr a některé jsou klidné. Kdybychom z toho chtěli dělat jenom show, tak se to budeme snažit vymáčknout jakýmkoliv způsobem ze všech dílů, ale my to neděláme, a proto jsou všechny díly jiné. A pak si troufnu říct, že točíme opravdu pravdu, že s tím nijak nemanipulujeme. Nevím, co

se dá považovat za manipulaci. Že tam desetkrát nestřihnu scénu snídaně, ale že ji tam dám jednou nebo dvakrát?"

Dosáhnout výsledné délky z takového množství materiálu usnadňuje ve střižně také práce s komentářem/vypravěčem. Nejčastěji se používá pro úvod jednotlivých scén či odvyprávění těch, které nejsou pro "děj" podstatné, ale jsou mnohdy důležité pro další, navazující situace, které se o nich zmiňují. Velmi často se tímto způsobem dá také odvyprávět to, co kamery nezachytily. Autorkou komentáře je kreativní producentka Jana Rezková, která všechny epizody schvaluje.

„Není to tak, že bych přišla do střižny a říkala: „Tohle vyměňte za tohle," to ne. Spíš říkám, jestli je tam něco zbytečného, když se tam něco opakuje. Dramaturgy nemáme. Pod tu pozici kreativní producentky se vejde hodně."

Jednotlivé fáze postprodukce Výměny manželek se nijak neliší od výroby televizního dokumentu. Střihač s režiséry sestříhají epizodu do finální délky 50ti minut, přičemž některé epizody mohou být až hodinové, pokud to televize dovolí. Poté už jen následují korekce zvuku a základní obrazová postprodukce, jako jsou například barevné korekce.

Celý tvůrčí proces a klíčové momenty v něm by se tedy daly shrnout takto: tvůrci z víceméně barvitého vzorku přihlášených, jejichž motivace může být dvojí, vyberou účastníky s ohledem na to, aby byli co možná nejvíce "různí". Protagonisté, ve většině případů lidé, kteří se nikdy s natáčením nesetkali, se rozhodli pořadu účastnit dobrovolně, ale psychologickou náročnost natáčení předvídat nemohou. Tvůrci vytvořenou "realitu" natáčí observační metodou, bez větších zásahů, přičemž svoji "ostrou morální hranici" mohou uplatňovat pouze v omezených případech, zejména rozhovorech, ale už ne v odehrávajících se situacích a interakcích protagonistů. Jejich vrstvením se totiž buduje kontext, tak nutný pro srozumitelnost a "děj". Práci ve střižně silně ovlivňuje chronologie a je tedy velmi těžké, v případě extrémních situací, uplatňovat jakoukoliv "morální hranici". Ve výsledku je nám tedy předkládáno hotové dílo, ve kterém, tak jako tvůrci, pozorujeme střet dvou "odlišných světů" bez jakýchkoliv náznaků interpretace či hodnocení ze stran tvůrců.

Je však nutné podotknout, že ačkoliv na nás může působit Výměna manželek jakkoliv, v porovnání s britskou Wife Swap je značně rytmičtější, řemeslnější, a co do exponovaných problémů a vůbec "nálady" vážnější. Originální *Wife Swap* se také nedostává příliš k protagonistům; epizody jsou sestříhané jen z několika málo delších situací, kdy je ještě kontrast jednání protagonistů na jedné straně akcentovaný neustálým přestřihy na stranu druhou. Navíc v epizodách není vůbec připomínán čas, po který se pořad odehrává, tudíž je velmi jednoduché vytvořit dojem "senzacechtivosti".

Ve chvíli, kdy je epizoda Výměny manželek hotová a schválená jak kreativní producentkou, tak dalšími nadřízenými z televize, jsou epizody odevzdány do archivu. To, co se s epizodami následně děje, jak jejich propagace, stříhání trailerů atp., je kompletně v režii TV Nova.

5. Propagace a bulvár

Jak už jsem naznačil v první kapitole, nejpřístupnějším zdrojem relevantních informací o pořadu jsou internetové stránky TV Nova a na ně napojený portál Voyo.cz, kde si lze odvysílané epizody pustit z archivu.

Nenajdeme tam ale pouze jednotlivé epizody, lze si tam přehrát také celou řadu reportáží a přečíst množství článků o tom, jak manželky a jejich rodiny žijí nyní, "po výměně". Odhalují, zda spolu partneři zůstali nebo se rozvedli, jestli se vyřešily jejich problémy, s kterými se do Výměny manželek hlásili atp.

Jak už jsem zmínil v předchozí kapitole, tyto další obsahy včetně trailerů, zaměřené na ty "nejzajímavější", nejvyhrocenější a nejemotivnější momenty z epizod, jsou kompletně v rukou televize. Články lákají diváky zhruba takovými nadpisy:

„Čistotná Alena neudrží slzy: Podaří se jí dát do pořádku plesnivý byt?" (Čistotná Alena neudrží slzy: Podaří se jí dát do pořádku plesnivý byt? | Výměna manželek | Pořady A-Z | Nova Plus - online televize TV Nova. *Nova Plus - online televize TV Nova* [online]. Dostupné z: https://novaplus.nova.cz/porad/vymena-manzelek/ukazka/2273-cistotna-alena-neudrzi-slzy-podari-se-ji-dat-do-poradku-plesnivy-byt).

V poslední době propaguje televize pořad i pokusy o internetové "memy", zřejmě aby přilákala k obrazovkám mladší diváky. Ve dvaadvacet vteřin dlouhém videu již výše zmíněná a zcela šokovaná Alena prochází neuklizený byt a nachází v něm špinavé hrnce a plíseň v koupelně. Nad obrazem stojí nápis: "Když se máma vrátí z dovolené a ty nestihneš uklidit." TV Nova se dokonce pustila do propagování pořadu na sociální síti TikTok, kde z těch "nejemotivnějších" momentů stříhá krátká "vtipná" videa, podpořená a rytmizovaná hudbou a ozvláštněná "zoomy" akcentujícími nechápavé reakce některých protagonistů.

Televize vůči divákům, které je schopná oslovit články a trailery, využívá rétoriku a způsoby nijak nevybočující z rétoriky, kterou se vyslovují bulvární média. Ovšem k těm,

které má šanci zaujmout spíše "internetovými memy", hovoří humorým tónem, který je v kontextu konkrétních epizod nutně humorem cynickým.

„Tohle já neovlivním, bohužel. Přijde mi to problematické, ale nedovedu si představit, že bychom dostali na starost ještě tohle, to už bychom asi nestíhali." (Jana Rezková)

Je-li odvysílaná epizoda nějakým způsobem kontroverzní, informace, články a fotografie dokumentující život protagonistů po natáčení se objevují i v bulvárních médiích. Veřejný život protagonistů tedy nekončí odvysíláním epizody, ale jsou i posléze tématem pro další, zejména bulvární média, jakým je například deník Blesk:

„Ukřičená Lucie z Výměny manželek: Obavy diváků ze špatné výchovy dětí! Skončila u soudu." (Ukřičená Lucie z Výměny manželek: Obavy diváků ze špatné výchovy dětí! Skončila u soudu | Blesk.cz. Blesk.cz - zprávy, celebrity, sport, zábava [online]. Copyright © 2001 [cit. 31.07.2021]. Dostupné z: https://www.blesk.cz/clanek/celebrity-serialy-filmy-kino-a-tv/684445/ukricena-lucie-z-vymeny-manzelek-obavy-divaku-ze-spatne-vychovy-deti-skoncila-u-soudu.html)

„Co s tím naděláte, no? Bohužel to tak je. Ždímají to hodně. Ale tak, já tomu asi rozumím, když jim to plní titulku tři dny a zvýší jim to prodeje." (Jana Rezková)

Ačkoliv se tvůrci brání tomu, že by Výměna manželek měla být pouze "show", ale že skýtá další možné rozměry a je prospěšná, TV Nova pořad propaguje přesně tak, jako by byl pouze "show" a nic víc. Je to jeden z dalších důsledků toho, jakým způsobem tvůrci k natáčení přistupují: "jen pozorují" a nic nemanipulují. Otázkou je, kdyby tvůrci nezastávali tento "nezúčastněný" postoj delegující odpovědnost na "svéprávné a dospělé" účastníky, kteří se pro to sami rozhodli a jsou sami odpovědní za své chování, jestli by bylo daleko těžší pořad propagovat čistě jako "zábavu" a "show". Tvůrci tedy sami jsou odpovědní i za to, že je možné pořad takovýmto způsobem interpretovat, tedy i tak, jak by možná ani sami nechtěli.

6. Vysílání a divák

V této kapitole popíšu, jakým způsobem Výměna manželek rezonuje v divácích a jakými způsoby si jej interpretují, a to poté, co je jim pořad televizní stanicí podáván jako "zábavný".

Pro tuto analýzu čerpám z facebookové diskuze, která se odehrála po odvysílání prvního dílu nové sezóny 6. 1. 2021.

Pro kontext: na jedné straně zde byla Alena, zaměstnankyně domova pro seniory, a její Syn studující policejní školu. Žili v novém a moderním bytě. Na straně druhé tu byla Lucie, zaměstnaná jako uklízečka, její přítel a čtyři děti. Alena byla během celého dílu stále více překvapená stavem domácnosti, zanedbaností dětí, zkrátka celkovými poměry, zatímco Lucie, na straně druhé, byla náhradní rodinou od začátku pro svou vadu řeči a proto, že viditelně pocházela z odlišných sociálních poměrů, odmítána a ignorována. Celkově se však epizoda nesla v “klidném” duchu až do závěrečného setkání partnerů, kde Lucie z nepochopitelných důvodů dostala “hysterický záchvat”, jen co uviděla svého partnera. U stolu se na Alenu rozkřičela, vyčetla jí věci, které se nestaly a o kterých ani nemohla vědět, a místnost opustila. Alena její výstup okomentovala konstatováním: “Odpad společnosti,” a její syn po návratu domů označil Lucii za “čubku”.

Nejčastější reakce, a také ty s největším počtem “likeů”, jsou reakce pohoršené, znechucené, odmítavé, agresivní a odsuzující. Zajímavým ukazatelem je to, že nemíří přímo k tvůrcům, kteří jakoby tu opět ani “nebyli”, ale zejména k protagonistům.

Z komentářů je zjevné, že u diváka dochází během sledování pořadu ke ztotožnění se s protagonisty, a to většinou s těmi, kteří nepatří k těm, které bychom mohli označit jako "sociálně slabší". "Hrdinou" se pro diváka stává ten, který je mu svým způsobem života či sociální situací bližší. Prochází s ním celým dějem, přejímá jeho postoje a stojí na jeho straně “pravdy”. Ti “druzí” se tak zákonitě stávají “antihrdiny”, které je třeba odmítnout:

„Nemůžu pochopit, jak je možné, že lidská zrůda (Lucie) dá čtyři děti do ústavu a klidně vrhne jako kočka další čtyři kusy. Na to by se snad měl udělat nějaký zákon. Nehledě na

to, že u ní z dětí vyroste tak maximálně nějaký Mauglí, když sama nedá do kupy jedinou smysluplnou větu." (Facebookový komentář uživatele Jana Šídová)

„Masakr toto… takové tupé lidi by bylo dobré použít na pokusy třeba." (Facebookový komentář uživatele Nick Nick)

Velmi častým druhem komentářů je také ten, který podtrhuje hlavně "zábavnost" pořadu. Velmi často se jedná o komentáře s největším počtem "likeů", které shrnují "vtipné" výroky pronesené protagonisty, a to neméně problematické. V daném kontextu jde například o výroky Lucie, která pro svou vadu řeči není schopná vyslovit "s" a zaměňuje jej za "ch" (např.: namísto „maso" „macho" atp.) Ačkoliv nejde o agresivní komentáře, problematické jsou minimálně stejně. Degradují totiž protagonisty, tedy ty dospělé a svéprávné lidi, na jakési karikatury a figurky.

„Toto by mělo jet na Silvestra v hlavním čase!" (Facebookový komentář uživatele Eduard Motyčka)

Mimo tyto druhy diváků existuje ještě další, ten nejméně častý, tj. divák, kterého Výměna manželek nutí spíše k projevům lítosti, soucitu, a třeba i obecnějšímu zamyšlení:

„Přečetl jsem si pár příspěvků a vidím, že zde je ve vašich očích hlavně ta špatná Lucie. Ale doufám, že jste si na začátku všimli povolání druhé rodiny. Matka (Alena) pracuje v domově důchodců, to je práce pro lidi, kteří by měli zvládat empatii a pochopení pro druhého, paní na mě tímto dojmem určitě nepůsobila. Mladík (Syn), student oboru policista (...), ten chlapec by ve státní správě za mě neměl působit. Arogance a vystupování na veřejnosti, včetně závěrečného komentáře - žádná sláva. Takže Lucie (...) za mě byla menší zlo, než druhá rodina, která ukázala, jací lidé doopravdy mohou být a jak se dokážou chovat k sociálně slabším rodinám. Nemusíte se mnou souhlasit, je to jen zamyšlení nad tím, kdo se o nás ve stáří také může starat." (Facebookový komentář uživatele Marián Valeš)

I přesto, že je tento druh divácké reakce minoritní, poukazuje na možnost sledovat pořad i jiným úhlem pohledu, než jsou ty nejčastější. A znovu, ačkoliv je minoritní, jde o úhel pohledu, s kterým se tvůrci nejvíce ztotožňují:

„Občas je čtu, i když jsem se to docela odnaučila, protože vždycky jsme z toho byli smutní. Je to nepříjemný, to je jasný. Mě to pak přišlo i komický. Někdy je to i zajímavý, protože tam ti lidi objeví něco, co jsme doufali, že objeví, ale úplně to nešlo pojmenovat a nepojmenovali to ani respondenti, a ti lidi to z toho cítí. Myslím co se týče těch vztahů v rodinách. Opravdu nás kolikrát příjemně překvapí, když tam vidí to, co bychom byli rádi, aby tam viděli." (Jana Rezková)

„Jestli, jak poznamenává Hoggart, může sledování chování ostatních lidí naučit nás něco o našem vlastním chování, pak je žánr reality TV hlavním zdrojem tohoto typu vzdělávání." (HILL, Annette. Reality TV: Audiences and Popular Factual Television. 1. vyd. New York: Routledge, 2005., str. 99.)

Ke konci kapitoly však autorka dochází k závěru, že většina diváků považuje reality show pouze za zábavu a její "informativní" potenciál vidí jen malé procento dotázaných, a zůstává tak pouze anomálií. To bezesporu platí také v případě Výměny manželek, ale otázka, zda pořad "páchá" daleko více škody nežli užitku, je v tomto kontextu nicotná. Stačí pouze skutečnost, že nějaké škody "páchá". Otázkou je, zda mají televize vůbec vytvářet prostor pro takovéto až nenávistné projevy, po kterých je ve společnosti evidentně poptávka. Je-li totiž odvysílaný díl, slovy diváků, "normální a milý", jsou sice spokojení a dojatí, vzápětí však poznamenávají, že už by to zase chtělo "nějakou tu hádku". A tvůrci, ať si to uvědomují, nebo ne, jim vycházejí vstříc.

„Problém však v žádném případě nespočívá v tom, na co se lidé dívají. Problémem je už samotný fakt, že se díváme. Řešení se tedy nutně musí skrývat v tom, jak se díváme." (POSTMAN, Neil. Ubavit se k smrti: veřejná komunikace ve věku zábavy. 2., opr. vyd. Praha: Mladá fronta, 2010, str. 183.)

Výměna manželek nutně (díky limitům a omezením žánru a absencí širšího kontextu) působí na díváky na emoční úrovni a díky tomu daleko víc vybízí k identifikaci.

Toto nutkání identifikace však není pouze psychologickým jevem, ale dokonce jevem sociologickým. Sociolog Zygmunt Bauman jej ve své knize *Tekutá modernita* podrobně

popsal. Ideu "tekuté modernity" charakterizuje (nejen) individualismus a narůstající pocit nejistoty. Pro svět nekonečného množství šancí a možností je tedy typické nomádství: proplouvání světem, obměna hodnot, zaměstnání, politické orientace, bez participace na tradiční síti vztahů a zodpovědnosti, které jsou nahrazeny individuální volbou. (viz. Tekutá modernita)

„... to, jak jednotliví lidé sami definují své individuální problémy a jak se je pokoušejí zvládnout pomocí svých individuálních dovedností a prostředků, je tou jedinou veřejnou otázkou a jediným předmětem veřejného zájmu, jež zbyly. Dokud tomu tak bude, diváci a posluchači, kteří se naučili spoléhat při hledání návodů na život na vlastní úsudek a své úsilí, budou i nadále nahlížet do soukromí těch druhých, co jsou jako oni, se stejným nadšením a stejnou nadějí, s jakými kdysi vzhlíželi k ponaučení, homiliím a kázáním vizionářů a kazatelů v dobách, když ještě věřili, že soukromá trápení lze zmírnit a vyléčit, když dají "hlavy dohromady", "semknou šiky" a budou "kráčet bok po boku"." (BAUMAN, Zygmunt. Tekutá modernita. Přeložil Lubomír DROŽĎ. Praha: Portál, 2020, str. 97-98.)

7. Výměna manželek jako sociální sonda

Doteď jsem popisoval, jakým způsobem se pořad natáčí, jaké jsou jednotlivé fáze výroby, a skrze ně jsem také vysvětlil to, jak pořad vnímají tvůrci. Zabýval jsem se také rozdílnými diváckými reakcemi. Dospěl jsem k tomu, že Výměna manželek je pořad nám předkládaný jako "nehotový produkt" a že záleží pouze na nás, jak se na něj díváme. Nyní je, myslím, čas na to, abych vysvětlil, jak pořad vnímám já a v čem je podle mě jeho hodnota. Tento text pak bude potvrzením této mé teze, podle které záleží pouze na nás, jak se na co díváme. Zároveň v něm lze nalézt důkaz také pro to, že se sledováním takového pořadu můžeme leccos naučit.

Když se začala Výměna manželek v Čechách vysílat, bylo mi tak šest nebo sedm let. Na své první setkání s ní si přesně nepamatuji, ale mám takový dojem, že jsem ji sledoval již od samotného začátku. Přirozeně si také nepamatuji, jakým způsobem jsem ji tehdy vnímal. Zřejmě nebude daleko od pravdy, usoudím-li, že jsem ji sledoval a vnímal pouze jako "zábavu". Tedy bavil jsem se tím, jak na sebe lidi křičí a jak se hádají. Kdy a jak se můj pohled na věc proměnil k tomu dnešnímu, taky nedokážu přesně říct, ale možná to bylo ve chvíli, kdy jsem se začal zajímat o film a přestal sledovat televizi. Bezesporu je to ale daleko méně podstatné než to, kam se můj úhel pohledu vyvinul.

Nejprve bych ale odpověděl na otázku, proč mě vlastně sledování Výměny manželek tak moc baví. Hádám, že tuto motivaci mám společnou s drtivou většinou diváků, ba možná dokonce i s tvůrci samotnými. Dobře to, myslím, popsal Hitchcock, když se vyjadřoval o svém slavném filmu *Okno do dvora:*

„Vsadím se s vámi, že když se v protějším okně bude svlékat dívka před spaním nebo když docela jednoduše nějaký muž bude uklízet pokoj, devět lidí z deseti od toho neodtrhne pohled. Mohli by se odvrátit a říci si: "To se mě netýká," mohli by stánout rolety, ale kdepat, nic takového neudělají – budou se dívat dál." (HITCHCOCK, Alfred a François TRUFFAUT. *Rozhovory Hitchcock - Truffaut*. Přeložil Ljubomír OLIVA. Praha: Čs. filmový ústav, 1987., str. 123.)

Výměna manželek, jak jsem již v této práci několikrát zdůraznil, nám dává možnost nahlédnout do životů a "světů", které jinak nemáme mnohdy šanci vidět, a to až z intimní blízkosti. Jsem zkrátka zvědavý, jak lidé žijí, jak přemýšlejí, jak spolu komunikují, jak si nerozumějí, jak vychovávají děti, jak tráví volný čas, jaké jsou jejich hodnoty. Jak vstřebávají silné a podstatné zážitky, jak jedí, žehlí, perou, mluví; jaké jsou jejich problémy, jaká je jejich situace, jaký je jejich komunitní život, jaký je jejich stereotyp; nakolik se ode mě liší a nakolik jsou mi podobní. Mohl bych pokračovat donekonečna. V mém případě se zkrátka vůbec nejedná o nástroj k zesměšňování nebo odsuzování “těch druhých" jenom proto, že je jejich sociální situace, životní styl nebo výchova dětí úplně jiná. V mém případě je to nástroj k pochopení.

Za těch patnáct let, co pořad sleduji, jsem přesvědčený o tom, že jsem se z něj spoustu věcí naučil a že mě dost proměnil. Zejména co se týče vnímání druhých lidí. Na jihomoravské vesnici jsem se nikdy neměl šanci setkat s extrémní chudobou, šedivostí severních Čech, násilím na ženách či dětech, s vyléčenými drogově závislými nebo životem v paneláku. Ve své tradiční a stabilní rodině jsem se nikdy nesetkal s extrémními hádkami, rozpadem manželství, s homosexuály, dokonce ani ne tak často s Romy. Jsem naprosto přesvědčený o tom, že právě díky Výměně manželek, která tyto věci ukazovala, jsem prostě získal představu o tom, jak moc jsou lidé různí. I když se chovali jakkoliv výbušně nebo agresivně, vždycky jsem se místo toho, abych je odsoudil, snažil přijít na to, proč jsou takoví, co je k tomu nutí, a uvažovat, že se jinak asi ani chovat neumí. Myslím si, že když Výměnu manželek používá člověk tímto způsobem, může si vybudovat sociální empatii, nějakou základní schopnost analyzovat vlastní i cizí psychologické pochody a osvojit si solidaritu. Napadá mě, jaké vlastnosti, zřejmě ale velmi odlišné od těchto, si může člověk v sobě vypěstovat díky tomu, že se na protagonisty dívá s opovržením a odsouzením.

Dokud jsem se nesetkal s kritikou pořadu, nebyl jsem si vůbec schopný plně uvědomit to, že tento můj fascinovaný pohled na věc není vůbec samozřejmý a uniformní, že existuje takové množství odsuzujících a agresivních výroků. Nemyslím si ale, že cesta je elitářsky odsuzovat pořad pouze proto, že ten prostor pro tento druh reakcí poskytuje. Stále u mě převažuje to, čím je pořad ve skutečnosti přínosný. A nemůžeme jej kritizovat a volat po jeho regulaci, nebo dokonce "zákazu", když tu neexistuje žádná jiná alternativa, která by podobné problémy s takovou intenzitou a pravidelností exponovala.

Proč jsme si za těch patnáct let nevšimli toho, že lidi ve špatné sociální situaci můžeme vidět výhradně díky "reality tv"? Není právě tohle zarážející daleko víc než "zostuzování chudých"? Kdyby Výměna manželek neexistovala, neměl bych vůbec představu o tom, v jakých podmínkách se dá v českém státě žít. Vůbec bych si nedokázal představit, že se rodina s dvěma dětmi dokáže vměstnat do jedné místnosti na ubytovně. Nedokázal bych si představit, že některé ženy neodejdou od svého muže jenom proto, že nemají dost peněz na to, aby si pronajaly garsonku. Když budeme Výměnou manželek pohrdat bez toho, abychom si uvědomili, že ukazuje podstatné problémy, které nekončí vypnutím televize, tak před nimi zase zavíráme oči. Přesně kvůli tomu nemůžu na tuto kritiku plně přistoupit. Regulací, nebo dokonce "zákazem" by se vůbec nic nevyřešilo, jen by nikdo "nezostuzoval chudé". Ale tendence "zostuzovat chudé" a také samotní "chudí", by nikam nezmizeli. Jen by to nebylo vidět na obrazovkách. Ale dál by to bylo vidět na volebních preferencích. Myslím si, že je daleko zásadnější uvědomit si, že daleko větším probémem než "zostuzování chudých" je skutečnost, že nějací "chudí" vůbec existují.

Hlavní přínos Výměny manželek vidím právě v tom, že pouze ona zaznamenává patnáct let sociální realitu naší společnosti, zatímco veřejnoprávní televize raději vysílá *Hříšné lidi Města pražského.* A myslím si, že v budoucnu může být hotnotná právě proto, že bude v tomto přínosu jedinečná. Když si ji podrobně prohlédneme, uvidíme nejen to, jak se proměnily jemné nuance jako stravovací návyky, přístup k výchově dětí, nebo jak sociální sítě ovlivnily partnerskou komunikaci, ale budeme díky ní moct pochopit i společnost jako takovou.

Otázkou je, co v takové kronice za těch dalších patnáct let uvidíme. Jemné nuance se změní určitě, ale k tomu, aby se změnilo něco zásadního, je třeba hledat skutečné jádro problému a to řešit místo toho, abychom se zabývali jejich druhotnými projevy. Možná když tu kroniku za patnáct let otevřeme, neuvidíme tam žádný velký posun, bude i nadále "co točit" a budeme se na to s radostí dívat pořád stejně.

Závěr

Jak jsem popsal v *Úvodu* práce, hlavní otázkou bylo, je-li Výměna manželek problematickou zábavou, nebo jestli je něčím víc. A nakolik zásadní je v této otázce přístup tvůrců nebo "oko" diváka.

Ačkoliv mé možnosti byly velmi omezené; mluvit se mnou byla ochotná pouze kreativní producentka Jana Rezková a jedna anonymní režisérka; přeci bylo jejich svědectví pro práci zásadní a cenné. Stejně tak, ovšem z jiných důvodů, bylo nemožné zapojit do práce výpovědi protagonistů. I přes tyto omezené možnosti jsem byl schopný dojít k odpovědím na tyto otázky.

Popsáním procesu výroby jsem dospěl k tomu, že "observační metoda", kterou tvůrci používají jako své hlavní "alibi" prokazující jejich nemanipulativnost a nezúčastněnost, může být ve skutečnosti považována za problematickou. Výměna manželek je nám v důsledku observační metody předkládána jako "nehotová". Lze ji tedy považovat jak za "zábavu", jejíž charakter je problematický, neboť diváky vybízí k agresivním reakcím, tak ji lze považovat i za (v mém případě) "sociální sondu", jejíž hodnota je v kontextu televizních pořadů výhradní.

Ačkoliv existují reakce, které Výměna manželek vzbuzuje, od kterých odvisí "zostuzování chudých", je stále možné ji také vnímat jiným způsobem. Odpovědnost tvůrců odvisí od toho, uvědomují-li si možné cesty, kterými lze k pořadu přistupovat, a jsou-li schopní srovnat se s tím, jakým způsobem jej televizní stanice propaguje.

Pořád ovšem platí to, že jsme-li ochotní na tomto důležitém fenoménu vidět zejména její další, sekundární rozměry, můžeme jej považovat za důležitý a přínosný, protože žádný jiný pořad se zobrazováním sociálních problémů naší společnosti v tomto rozsahu nezabývá.

Použitá literatura a zdroje

Použitá literatura:

BAUMAN, Zygmunt. Tekutá modernita. Přeložil Lubomír DROŽĎ. Praha: Portál, 2020

HILL, Annette. Reality TV: Audiences and Popular Factual Television. 1. vyd. New York: Routledge, 2005

HITCHCOCK, Alfred a François TRUFFAUT. Rozhovory Hitchcock - Truffaut. Přeložil Ljubomír OLIVA. Praha: Čs. filmový ústav, 1987.

POSTMAN, Neil. Ubavit se k smrti: veřejná komunikace ve věku zábavy. 2., opr. vyd. Praha: Mladá fronta, 2010

Online zdroje:

Výměna manželek | Televizní pořady online - Voyo. Voyo [online]. Copyright © 2021 Voyo [cit. 30.07.2021]. Dostupné z: https://voyo.nova.cz/porady/23-vymena-manzelek

O zostuzování chudých lidí. Irena Reifová zkoumá Výměnu manželek a další české reality show – Novinky.cz. *Novinky.cz – nejčtenější zprávy na českém internetu* [online]. Copyright © 2003 [cit. 31.07.2021]. Dostupné z: https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/o-zostuzovani-chudych-lidi-irena-reifova-zkouma-vymenu-manzelek-a-dalsi-ceske-reality-show-40345016

www.mediaguru.cz

Facebooková stránka "Výměna manželek": https://www.facebook.com/vymenamanzelek